

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Οι ανατρεπτικές γυναίκες του Σαίξπηρ¹

ΑΝ ΛΑΒΟΥΜΕ υπ' όψιν την ιδιότητα του Σαίξπηρ ως μέλους θιάσων του παλατιού, θα μπορούσαμε να πούμε πως αποτελούσε μέρος του «συστήματος» της εποχής του. Αυτό όμως δεν τον εμπόδιζε, απ' ότι φαίνεται, ν' ανατρέπει τις κοινωνικές συμβάσεις μέσ' από τους ήρωές του. Μέσα στα έργα του βρίσκουμε ποικίλες κοινωνικές ανατροπές που σχετίζονται με την τάξη, τη φυλή (αλλά και τη θρησκεία) ή το φύλο και καταρρίπτουν αντίστοιχους μύθους ή πρότυπα της εποχής. Από τις παραπάνω ανατροπές συχνότερα συναντάμε τις σχετικές με τα δύο φύλα. Κι αν σε μια πατριαρχική κοινωνία, όπως η ελισαβετιανή, η καθεστηκυία τάξη ευνοεί τους άνδρες, τότε εκείνες που την ανατρέπουν είναι οι γυναίκες.

Αν η ιδανική γυναίκα της Αναγέννησης όφειλε να ενσαρκώνει το τρίπτυχο αγνότητα-σιωπή-υπακοή, σχεδόν καμμιά από τις

1. Το σύντομο αυτό κείμενο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο ένθετο «Βιβλιοθήκη» της *Ελευθεροτυπίας* (10 Μαρτίου 2006, σσ. 16-17).

ηρωίδες του Σαίξπηρ δεν φαίνεται να πληροί όλες τις προδιαγραφές της εποχής.

Όσον αφορά την αγνότητα, από την πινακοθήκη των γυναικείων χαρακτήρων του ποιητή δεν λείπουν οι μοιχαλίδες (η Γκόνεριλ στον *Βασιλιά Ληρ*, η Ταμόρα στον *Τίτο Ανδρόνικο* και η Χρυσίδα στο *Τρωίλος και Χρυσίδα*), αν και θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στα έργα που έχουν ως κεντρικό θέμα τη μοιχεία (*Οθέλλος*, *Πολύ κακό για το τίποτα*, *Χειμωνιάτικο παραμύθι* και *Κυμβελίνος*) οι γυναίκες που κατηγορούνται γι' αυτό αποδεικνύονται πιστές στους συζύγους τους.

Η σιωπή, το δεύτερο κομμάτι του τριπτύχου, παραβιάζεται συχνότερα. Από τις ηρωίδες του Σαίξπηρ οι περισσότερες είναι λαλιστατές (και κατηγορούνται ως στρίγγλες όταν η ευφράδεια συνδυάζεται με ανυπακοή), ο δε λόγος τους συχνά αναδεικνύει την ευφυΐα τους (όπως στην περίπτωση της Βεατρίκης στο *Πολύ κακό για το τίποτα*), πράγμα που φαίνεται να καταρρίπτει τον μύθο της εποχής που ήθελε τη γυναίκα όχι μόνο σωματικά αλλά και πνευματικά αδύναμη. Όσο για τη σωματική δύναμη της γυναίκας, βρίσκει κι εκείνη τη θέση της στην *Στρίγγλα που έγινε αρνάκι* χάρη στην Κατερίνα, η οποία δεν διστάζει να χρησιμοποιεί βία όποτε της αρέσει.

Τέλος, η υπακοή της γυναίκας στον άνδρα φαίνεται πως είναι μάλλον σπάνιο φαινόμενο. Τα έργα του Σαίξπηρ βρίθουν από γυναίκες που αφηρούν τη θέληση του πατέρα τους (όπως η Ιουλιέττα στο *Ρωμαίος και Ιουλιέττα* ή η Ερμία στο *Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας*), του συζύγου τους (όπως η Αμιλία στον *Οθέλλο*), ή ακόμη και του ίδιου του βασιλιά (όπως η Παυλίνα στο *Χειμωνιάτικο παραμύθι*).

Οι ηρωίδες του Σαίξπηρ όμως δεν ξεφεύγουν απλώς από τα όρια της ιδανικής γυναίκας. Πολλές είν' εκείνες που περνούν στην απέναντι πλευρά παίρνοντας τον ρόλο του άνδρα. Συνήθως γίνεται λόγος για τις μεταμφιεσμένες ηρωίδες του Σαίξπηρ. Η Ροζαλίτα στο *Όπως σας αρέσει* ή η Βιόλα στη *Δωδέκατη νύχτα* (δυσόμονα παραδείγματα ενδεικτικά μιας πληθώρας σαιξπηρικών ηρωίδων που μεταμφιέζονται σε άνδρες) φορούν ανδρικά ρούχα για να επιβιώσουν σ' έναν κόσμο που περιορίζει τις γυναίκες στο σπίτι. Κι αν οι περισσότερες από τις ηρωίδες που ντύνονται ανδρικά νιώθουν άβολα μ' αυτή τη μεταμφίεση, υπάρχουν κι εκείνες για τις οποίες ένας ρόλος κατεξοχήν ανδρικός, όπως εκείνος του πολεμιστή, είναι κάτι παραπάνω από ένα τέχνασμα. Αφήνοντας στην άκρη την παροπλισμένη αμαζόνα Ιππολύτη στο *Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας*, συναντάμε την Ιωάννα στον *Ερρίκο ΣΤ'* και την Ελεωνόρα στον *Βασιλιά Ιωάννη*, έτοιμες για τη μάχη. Οι πιο αρρενωπές ηρωίδες του Σαίξπηρ, όμως, δεν χρειάζονται ανδρικά ρούχα. Δεν είναι άλλες από τη Λαίδη Μακμπέθ στον *Μακμπέθ*, η οποία απαρνείται τη θηλυκότητα και τη μητρότητα μαζί προκειμένου να πετύχει τους σκοπούς της, και τη Βολούμνια, τη μητέρα του κεντρικού ήρωα στον *Κοριολάνο*, η οποία θυμίζει στον γιο της πως τη γενναιότητά του, χαρακτηριστικό κατεξοχήν ανδρικό, την πήρε απ' αυτήν.

Οι γυναίκες του Σαίξπηρ όχι μόνον υπερβαίνουν τα όρια του λεγόμενου «ασθενούς» φύλου, αλλά αμφισβητούν και τον μύθο του «ισχυρού» φύλου. Η Λαίδη Μακμπέθ επιπλήττει έντονα τον σύζυγό της για τη δειλία του, ενώ η Βεατρίκη στο *Πολύ κακό για το τίποτα*, αν και αναγνωρίζει τη δική της αδυναμία (πράγμα που δεν κάνει η

Λαίδη Μακμπέθ), παρατηρεί πως οι άνδρες έχουν εκθληνθεί, αφού αναλώνονται πλέον σε υποκλίσεις και κολακείες.

Μέσ' από τους γυναικίους χαρακτήρες του ο Σαίξπηρ δεν κάνει κριτική μόνο στις σχέσεις των δύο φύλων. Κάποιες από τις ηρωίδες του αφηφούν κι άλλες κοινωνικές συμβάσεις. Στο *Τέλος καλό όλα καλά* η Ελέν αντικαθιστά, στην ουσία, τον ίδιο τον πατέρα της (που δεν υπάρχει πια) όταν σχεδιάζει να παντρευτεί. Η αντιστροφή των συμβάσεων είναι εντυπωσιακή: όχι μόνο διαλέγει μόνη της άνδρα (πράγμα που κάνουν άλλωστε οι περισσότερες ηρωίδες του Σαίξπηρ), αλλά ζητάει την ευλογία της μητέρας του και τον διαπραγματεύεται με τον βασιλιά που έχει αναλάβει την κηδεμονία του. Επιπλέον, διεκδικεί και κερδίζει έναν άνδρα ταξικά ανώτερό της. Ομοίως στον *Κυμβελίνο* η κόρη του βασιλιά παντρεύεται, κρυφά αυτή τη φορά, έναν φτωχό ευγενή, στον *Οθέλλο* η κόρη του βενετσιάνου αξιωματούχου κλέβεται μ' έναν άνδρα διαφορετικού χρώματος, στον *Έμπορο της Βενετίας* η κόρη του Εβραίου βαφτίζεται χριστιανή για να παντρευτεί, κρυφά κι εκείνη, τον καλό της.

Μέσ' από τις ηρωίδες του ο Σαίξπηρ μιλάει για την κατάλυση των ορίων, όποια κι αν είναι αυτά.